

Eerste aquarel meteen gemaakt Hamei en Boompootbrug feestelijk geopend

Op 29 september is na een intensieve restauratie en reconstructie, de Boompootbrug met hamei (tussen Voormeer en Zeglis) geopend door wethouders Jan Nagengast en Victor Kloos. Het plan om vorig jaar de hamei ofwel voorpoort te plaatsen moest worden uitgesteld. Bij inspectie van de brug was namelijk gebleken dat het metselwerk niet stevig genoeg meer was om de poort te dragen. Vandaar dat eerst de brug is gerestaureerd. Vervolgens kon in de eerste helft van dit jaar de hamei of voorpoort worden gereconstrueerd.

In de periode dat stadspoorten nog in gebruik waren, had elke stadspoort een hamei. Een soort voorpoort met meestal een smeedijzeren hek, dat gesloten werd als de brug 's nachts open stond om de veiligheid in de stad te waarborgen. Tot 1725 had de Boompootbrug een houten hamei. De latere hamei mét beelden, is nu gereconstrueerd. Om te beginnen zijn hiervoor de originele beelden opgemeten. Die waren na allerlei omzwervingen uiteindelijk terechtgekomen in de binnentuin van het Stadhuis in de Langestraat. Nu, na 139 jaar, zijn ze weer op hun oude plek teruggekeerd.

■ BRUINVIS

Uit archiefonderzoek bleek dat er bijzonder weinig gedetailleerd beeldmateriaal van de Hamei bestaat. De Hamei was slechts een klein onderdeel van het mooie plaatje dat de bedrijvigheid op en rond het water van het Zeglis bood aan schilders.

Wel vonden we in het Regionaal Archief een schets van de hamei, die

oud-archivaris C.W. Bruinvis maakte rond 1870. Dat is dus vlak voor de afbraak van de voorpoort in 1876.

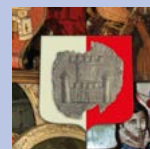
Wat precies de oorspronkelijke plek was van de hamei, was inmiddels in 2005 vastgesteld, bij een proefopgraving door de afdeling Archeologie van de Gemeente, waarbij resten van de fundering werden gevonden. Door bestudering van de schets van Bruinvis, en vergelijking met andere oude afbeeldingen, kon de classicistische architectuurstijl goed en in detail worden vastgesteld.

In de tijd dat deze hamei gebouwd is (1725), werd vaak gebruikgemaakt van voorbeeldboeken. Hieraan ontleenden architecten en aannemers de fijne kneepjes van de klassieke bouworden die een uiterst gedetailleerd stelsel van maatverhoudingen kenden. Op basis van een voorbeeldboek naar bouwmeester LeClerc kon het natuursteenwerk van de hamei tot in detail worden ontworpen en uitgetekend, geheel volgens de Dorische Orde. Lees verder op pagina 2 ►

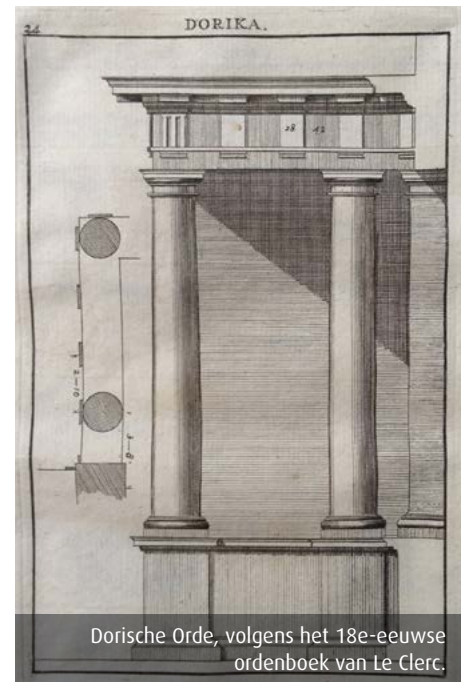
Ontdekkingen in de Langestraat

Na de grote brand op nieuwjaarsdag bleven drie geblakerde ruïnes achter in het 'Gat van Alkmaar'. De panden van Spaander herenmode, schoenenwinkel Waardijk en parfumerie Ici Paris moesten allemaal worden gesloopt. Toen in de zomer de nieuwbouwschetsen op de tekentafel lagen, deed de gemeente op deze plek de grootste opgraving in jaren. Eén van de ontdekkingen was dat de dijk van Alkmaar naar Bergen, vermeld rond 1200, toch niet ter hoogte van de Langestaat en de Houttil moet hebben gelegen.

Lees verder op pagina 4 ►

f Erfgoed Alkmaar

Dorische Orde, volgens het 18e-eeuwse ordenboek van Le Clerc.

De schets uit ca. 1870 door C.W. Bruinvis.

Het smeedwerk daarentegen, kon met enige vrijheid uitgetekend worden, ook weer met de schets van Bruinvis als uitgangspunt.

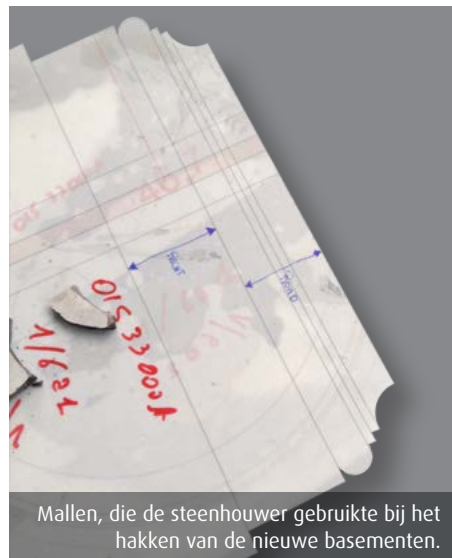
■ GEDULD

Het geduld van de bewoners van de Schelphoek en Oud-Overdie is het afgelopen jaar wel op de proef gesteld. Ook omdat door de restauratie van de brug de werkzaamheden langer duurden, was de fietsroute lange tijd versperd. Maar toen de resultaten van het lange wachten zichtbaar werden, was de aandacht voor het werk vanuit de buurt groot.

Nog voordat de Hamei echt klaar was, werd de eerste aquarel al gemaakt!

Dit project was een samenwerking tussen aannemer Schakel & Schrale uit Amsterdam, Oosterhof Holman, Adviesbureau Wagemaker, Stadswerk072, Smederij Oldenhove uit Vorden, Steenhouwerij Vandekerckhove in Zottegem (België), Cortlever Natuursteen uit Amsterdam, Schilder Rob Bremer, Restauratie Advies en Begeleidingsbureau RAB en afdeling PPI en vakgroep Monumenten & Archeologie Gemeente Alkmaar.

Henk Krabbendam
Anne Paupit

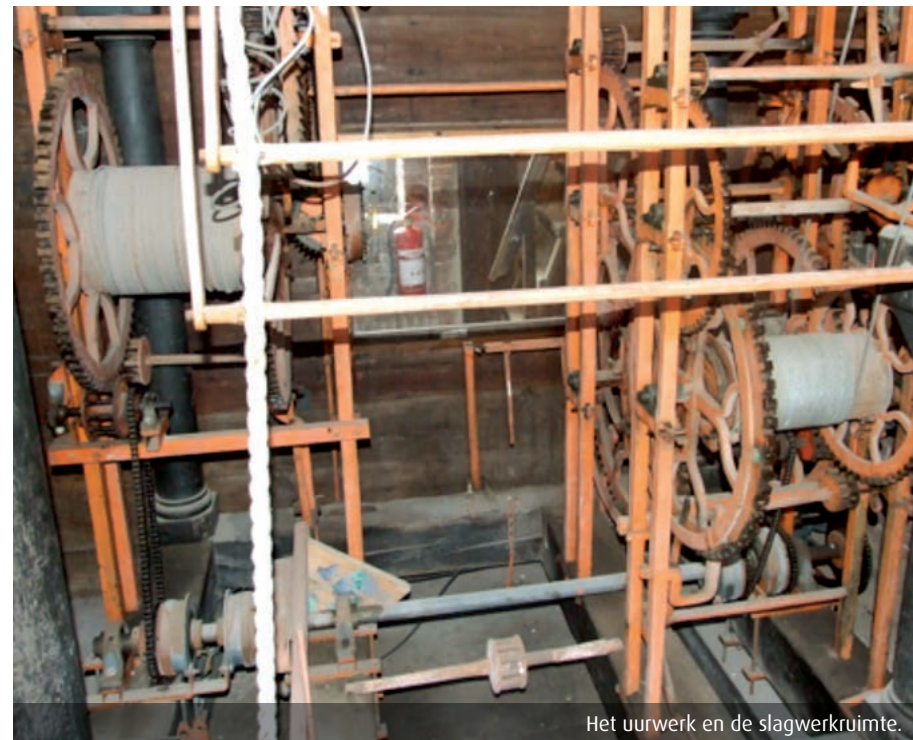

Mallen, die de steenhouwer gebruikte bij het hakken van de nieuwe basementen.

Uniek uurwerk toren Grote Kerk De Rijp gaat weer werken

Als alles gaat zoals gepland, kunnen de bezoekers van de Grote Kerk in De Rijp over een tijdje weer in de kerk zien hoe laat het is. Als zij tenminste de tijd kunnen lezen van een klok met één wijzer. De stichting Carillon De Rijp wil het unieke uurwerk in de toren, dat in 1663 gemaakt werd, namelijk weer werkend krijgen. Ton Könst, die ook de klok van Oost Grafdijk restaureerde, heeft zich belangeloos opgeworpen als restaurateur.

Dat het uurwerk in de toren van de Grote Kerk in De Rijp van unieke historische waarde is, weet de stichting dankzij een recent bezoek van Rudi van Straten. Van Straten is Senior-specialist Orgels/Klokken, Uurwerken en Carillons van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. Hij bezocht de kerk vanwege de plannen voor een nieuw carillon en wees de stichting en passant op dit mooie stukje smeed- en zaagwerk, gevat in een fraai houten frame. Zonder veel moeite zou dit uurwerk weer gangbaar gemaakt kunnen worden. Het zou daarmee een extra attractie vormen

Het uurwerk en de slagwerkruimte.

voor bezoekers die straks, onder begeleiding, de klim aandurven. Het is de bedoeling dat het oude uurwerk straks de eenwijzerplaat in de kerkzaal gaat aandrijven.

■ SLINGERUURWERK

Het bijzondere uurwerk is in 1663 gemaakt door Cornelis Michielsz. Volger (1620-1683) uit Wormerveer. De opdracht werd al in 1655 verstrekt. Precies een jaar voordat Huygens het slingeruurwerk uitvond. Het uurwerk in De Rijp werd nog uitgerust met een zogenoemde waagbalans of foliot, een soort horizontale slinger die je tegenwoordig nog wel ziet bij oude Friese Staanders. Maar in feite was het uurwerk direct na de bouw dus al verouderd. Later is het dan ook omgebouwd tot een slingeruurwerk.

In het uurwerk is tussen het gaande werk en de slagwerken ruimte gereserveerd voor een speeltrommel. Die is er waarschijnlijk nooit gekomen, want het carillon is na de brand van 1654 nooit meer teruggekeerd in de kerk. Ook de aanwezigheid van een dubbel slagwerk wijst op het voornemen destijds om een carillon te plaatsen. Een dubbel slagwerk was in de zeventiende en achttiende eeuw heel gebruikelijk voor uurwerken met speelwerk. Na de uurmelodie gaf dan de grootste klok het aantal slagen dat overeen komt met het hele uur. En na de halfuurmelodie gaf een kleinere klok het aantal slagen van het volgende hele uur. Die sloeg dan bijvoorbeeld drie maal om half drie. Dit gebruik staat in de Angelsaksische wereld bekend als 'Dutch striking' omdat het voor Engelstaligen onbegrijpelijk is. Half drie is voor hen immers 'half past two'.

De kosten van de restauratie van het uurwerk zijn geraamd op tienduizend euro. De helft van dit bedrag is beschikbaar gesteld in de vorm van monumentensubsidie van de gemeente Alkmaar, voldoende voor de materiaalkosten. De stichting is daarom zeer verheugd dat Ton Könst heeft aangeboden deze klus belangeloos te doen.

Later meer over de plannen voor een nieuw carillon.

Fred Hoek (bestuurslid en archivaris Oudheidkundige Vereniging Het Schermereiland en voorzitter Stichting Carillon De Rijp) met hulp van Christiaan Winter, beiaardier

Verder in dit nummer

Opgraving Langestraat	pag	4-5
Smuiger is topstuk in Oterleker stolp	pag	6
Houtskeletbouw: Sint Annastraat 13	pag	7
Subsidie of lenen	pag	8
Opgravingen Bolwerk Clarissenklooster	pag	9
Expo kerssens de ruiter	pag	9
Wonen in een stolp	pag	10-11
Bijzondere bodemvondsten Colofon	pag	12

Een fraai stukje smeed- en zaagwerk.

Nieuwe ontdekkingen tijdens grootste opgraving sinds jaren Langestraat geeft geschiedenis bloot

■ SMERIG AMBACHT IN DE LANGESTRAAT

In plaats van de resten van vijf veertiende-eeuwse huizen die we verwachtten aan te treffen op Langestraat 54 tot 62, kwamen de overblijfselen tevoorschijn van een grote leerlooierij. Een bedrijfstak die berucht was vanwege de enorme stankoverlast, ongedierte en watervervuiling. Vandaar dat je een dergelijke vondst in de middeleeuwse hoofdstraat niet verwacht. Op de terp van nummer 60-62 kwamen sporen te voorschijn van een houten gebouw van de looierij, samen met veel plekken en kuilen met vette kalk. Kalk werd gebruikt bij de voorbehandeling van verse huiden om de haren en vleesresten te verwijderen. Daarvoor werd schelpgruis fijngemalen tot ongebluste kalk en in water opgelost tot kalkmelk. Opvallend was dat we aanvankelijk geen houten kuipen of bakken vonden. Vooral in later tijd behoorden die tot de standaardinventaris van looierijen. Wel vertonen diverse kalkplekken een ondiepe, vrijwel ronde vorm met een diameter van 40 tot 55 cm. Dat zijn vermoedelijk de afdrucken van vaten die naderhand weer zijn afgevoerd.

■ EIKENSCHORS

De houtbouw maakte omstreeks 1350 tot 1375 plaats voor een bakstenen huis op nummer 60. Hierin werd een ronde baksteenconstructie gevonden die waarschijnlijk een houten kuip met een diameter van 2 meter op zijn plaats hield. Aan de achterzijde van nummer 60 en in de hele terp van nummer 58 kwamen grote ronde en rechthoekige kuilen tevoorschijn, gevuld met gemalen eikenschors of tewel run, nodig voor het looien van de huiden. De huiden werden hierin geveild met laagjes run ertussen. Het totale looiproces van een huid duurde wel één tot anderhalf jaar en soms nog langer.

Uiteindelijk moet de looier de ingegraven looikuilen verruild hebben voor houten looikuipen. Dit kunnen we herleiden uit kleisporen die we vonden bij nummer 58 en later

ook achter nummer 54/56. Eén rechthoekige plak klei van ruim 1 bij 2 meter is het best bewaarde spoor. Het gaat hier om de onderkanten van in dit geval dus rechthoekige houten looibakken die met een bekleding van klei aan de buitenzijde waterdicht waren gemaakt.

In de kuilen troffen we ook pakketten met leerfragmenten aan. Deels waren dat afsnijdsels van de afwerking van de huiden voordat ze met olie of vet werden behandeld. Maar er zat ook veel schoenmakersafval bij (zie ook de "Bijzondere Bodenvondsten" op pag. 12).

■ VIEZE SLOOT

Een looierij had grote hoeveelheden water nodig omdat de huiden bij de voorbehandeling en in het looiproces meermalen werden gewassen. Ook om die reden is de plek aan de

Het onderzoeksgebied rood ingekleurd op de stadskarta van C. Drebbel, 1597.

Langestraat verrassend. Looierijen liggen eigenlijk standaard aan een (afgelegen) waterloop. In de opgraving werden slechts twee waterputten en een houten goot gevonden. Het spoelen van de huiden moet haast wel gebeurd zijn in de Nieuwesloot, die daardoor zeker zwaar vervuild moet zijn geraakt. Misschien had de vreemde ligging wel te maken met het feit dat de eigenaar er vlakbij woonde en de overlast schijnbaar accepteerde.

Aan het begin van de vijftiende eeuw maakte de looierij plaats voor huizenbouw. Toen pas ontstond dus de voor ons vertrouwde indeling in percelen op deze plek. De bakstenen huizen stonden vanaf het begin vrij dicht naast elkaar, zonder stegen ertussen. Wel waren er stegen aan de achterzijde richting de Nieuwesloot. Ook aan de Nieuwesloot kwam in deze periode bebouwing. De achterste huisresten hiervan troffen we aan tijdens de opgraving.

Langestraat 58: onderzoek van een runkuil met een baksteenpoer ernaast. Op de achtergrond een 'kleibak'.

Bodemdoorsneden langs de Langestraat (samengestelde foto), met de twee huisterpen gemarkeerd.

■ GLAS VAN TESSELSCHADE

In totaal zijn van deze huizen negen beerputten opgegraven plus enkele afvalkuilen, waaruit bij elkaar een enorme vracht aan vondstmateriaal tevoorschijn kwam. Het meeste is op dit moment nog niet gewassen en bekeken. Wel zijn er tijdens het graafwerk al bijzondere dingen gespot. Topvondsten zijn alvast twee glasscherven van roemers met fraai gekalligrafeerde inscripties. Ze kunnen worden toegeschreven aan één van Alkmaarse beroemdste inwoners, de schrijfster Maria Tesselschade Roemers Visscher, die van 1629 tot aan haar dood in 1649 aan de Langestraat 60 woonde. Samen met onder meer Hooft, Huygens, Barlaeus en Vondel maakte ze deel uit van 'de Muider Kring'. Tesselschade Roemers Visscher was ook befaamd om haar graveerkunst op drinkglazen, waarvan er twee te zien zijn in het Rijksmuseum in Amsterdam.

■ DIJK ALKMAAR-BERGEN

Lange tijd is gedacht dat op de plek van de Langestraat en de Houttil ooit de Dijk van Alkmaar naar Bergen lag. Deze dijk werd ver-

meld in een bron van rond 1200 en omdat de Langestraat en de Houttil wel ongeveer een meter hoger liggen dan de Gedempte Nieuwesloot, de Breedstaart en de Laat, werd steeds aangenomen dat dat verband hield met deze dijk. Toch werden er geen resten uit die tijd gevonden tijdens de opgraving afgelopen zomer. De oudste sporen, in de vorm van keramiek, dateren allemaal van na 1300. De vermelde dijk moet dus wel elders hebben gelegen. Waarschijnlijk bij de Koningsweg, doorlopend in de straat met de toepasselijke naam de Dijk.

■ HAVENGEBIED

De hoge ligging van de Langestraat valt wel op een andere manier te verklaren. Er zijn namelijk twee verschillende 'huisterpen' ontdekt onder Langestraat 60-62 en onder Langestraat 58. De Langestraat lijkt dus het resultaat van een soort terpenreeks. Diezelfde forse ophogingen treffen we aan bij de Houttil en aan de overkant van de Mientgracht. Bij opgravingen onder het Waagplein (in 2003) en Voordam 13-15 (in 2005) zijn de oudst gevonden sporen van rond 1290, dus uit

dezelfde periode als de oudste sporen in de Langestraat. Als we zo naar het totaalbeeld kijken, zou dit te maken kunnen hebben met de aanleg destijds van het havengebied rond de Mientgracht. Dit roept interessante vragen op. Want zou dit te maken hebben met de onderwerping van West-Friesland door Floris V in 1282-1288? Hij richtte toen de West-Friese dwangburchten op om de hoofd(vaar)wegen veilig te stellen. Was hij van plan Alkmaar tot hoofdplaats te verheffen door de aanleg van een nieuw havengebied? En welke rollen speelden de bewoners van Alkmaar in dit plan?

■ WORDT VERVOLGD

Bij de verdere verwerking van de vondsten uit de Langestraat komt de komende maanden vast nog meer bijzonder materiaal aan het licht. Het verhaal wordt dus vervolgd. Op de Facebookpagina Erfgoed Alkmaar lichten we af en toe een tipje van de sluier.

Peter Bitter

Langestraat 60: muurwerk uit circa 1350, met rechts de ronde fundering van een verwijderde kuip en op de achtergrond de kleivloer en haardplaats in de voorkamer.

Er was volop belangstelling voor de informatie op de panelen aan het hekwerk.

Glasfragment met kalligrafie van Maria Tesselschade Roemers Visscher.

Origineel betegelde rookvang Smuiger is topstuk in stolp Oterleek

Nu de gemeente Alkmaar is uitgebreid met Graf-De Rijk en Schermer, is het aantal stolpen binnen het vakgebied van de vakgroep Monumenten enorm uitgebreid. Dat brengt ook nieuwe vondsten en 'ontdekkingen' met zich mee. Zoals bijvoorbeeld de betegelde rookvang ofwel smuiger in een monumentale stolpboerderij aan de dijk in Oterleek.

'Smuigen' betekent zoiets als 'laag zijn'. Een smuiger is dan ook een verlaagde rookvang. Oorspronkelijk hadden boerderijen een grote hoge schouw met een rand waarop vaak sierborden stonden. Na de komst van de kachel was zo'n hoge rookvang niet meer nodig en ontstond de zogenoemde smuiger. Een smuiger is typisch voor de landelijke bouwkunst in Noord-Holland. Ze werden ook in de Zaanstreek en West-Friesland gebruikt. Om de aansluiting op de oorspronkelijke schoorsteen te maken wordt de achterwand meestal sterk gebogen naar voren gemetseld.

■ TOPSTUK

De smuiger is het topstuk in het interieur van deze eeuwenoude Oterleker stolp. In de gevel zien we weliswaar het jaartal 1777 staan, maar vermoedelijk is de stolp al in het midden van de zeventiende eeuw gebouwd. Opvallend bij deze smuiger zijn de veelkleurige gedecoreerde tegels. Centraal staat een groot tegeltableau met een bloemstuk van tulpen, rozen, rozenbottels en anemonen. Op de voet van de vaas is een klein landschap afgebeeld met op de voorgrond een visser. Op het water een drietal zeilscheepjes. Links en rechts van het rookkanaal zien we een vogelkooitje met gele kanarie. Vogelkooitjes staan symbool voor de huwelijkse liefde. Hoog op de achterwand abstract gedecoreerde tegels, die per vier symmetrisch zijn gegroepeerd. Rondom zijn versierde biezen aangebracht.

Op basis van literatuur konden we met hulp van onze collega's van archeologie de tegels al snel toeschrijven aan de Utrechtse tegelbakkerij 'Achter 't Weystraat', uit de eerste helft van de negentiende eeuw. Volgens Peter Sprangers, de schrijver van het boek Utrechtse tegels 1600-1900, kon het centrale tegeltableau zelfs worden toegeschreven aan een specifieke tegelschilder. Abraham van Griethuizen zou het bloemstuk geschilderd hebben, in de jaren 1825 tot 1830.

Opvallend is dat de witte tegels aan de onderzijde van de schouw, op een paar tegels na, veel feller van tint zijn. Dat wekt de indruk dat hier de tegels vervangen zijn. En dat klopt. Op een (helaas vage) foto uit 1968 uit het archief van de Stichting Historische Boerderijenonderzoek is te zien dat de onderzijde ooit geheel was voorzien van gedecoreerde tegels. Het is onduidelijk of de enkele nog aanwezige mangaankleurige tegels met landschapjes hier de restanten van zijn.

Carolien Roozendaal

Boven: Centraal staat een groot tegeltableau met een bloemstuk Onder: Het vogelkooitje staat symbool voor de huwelijkse liefde.

Kerst bij de smuiger

Irene Muijs en haar man zijn de nieuwe eigenaars van deze stolp in Oterleek. Samen met hun dochter en schoonzoon: "We wonen nu in een zeventiende-eeuws pand in de Rechtestraat in De Rijk, maar daar is geen ruimte voor onze paarden. Gelukkig is dit ook een oud huis. Dat vinden we geweldig, omdat het leeft! De balken, het plafond en in dit geval natuurlijk die smuiger! Wij noemden het gewoon een schouw, maar we werden gecorrigeerd door de deskundigen. Gaaf toch, als je dat in je boerderij hebt! Er was wel even discussie over wie hem in zijn woning mocht hebben. We laten de boerderij namelijk splitsen in twee woningen. En die smuiger, die komt dus in ons deel. Onze dochter en schoonzoon wonen er al, net als de paarden. En wij zelf hopen met de kerst bij onze smuiger te zitten!"

De smuiger in volle glorie.

Bouwhistorisch onderzoek inspiratiebron voor Van Alckmaer voor Wonen

Sint Annastraat 13 gebouwd met eikenhout uit 1575

In opdracht van de gemeente Alkmaar inventariseert bouwhistoricus Odwin Ralling de woningen in de binnenstad van Alkmaar met middeleeuwse houtskeletten. Via onder meer dendrochronologisch ofwel jaarringenonderzoek van bomen kan hij precies bepalen in welke tijd een huis gebouwd is. In verschillende delen doen we in deze nieuwsbrief verslag van zijn onderzoek (zie ook nr 41 en 42). Deze keer een interview met Luuk Hageman van Van Alckmaer voor Wonen, eigenaar van het rijksmonument aan de Sint Annastraat 13. Bouwhistorisch onderzoek over dit pand vormde voor Van Alckmaer voor Wonen de basis van het restauratieplan.

Ook omdat het op de hoek ligt met het Fnidsen, is het pand aan de Sint Annastraat 13 een zeer beeldbepalend pand dat in 1961 al grondig werd gerestaureerd. Ter voorbereiding op de huidige restauratie en herinrichting is in overleg een verlaagd plafond verwijderd. Zo ontstond de gelegenheid om monsters te nemen uit het eiken houtskelet met zwanenhalskorbelen.

Het historische voorhuis met hoge ruimte bestaat uit vier balkvakken, elk gesplitst in tweeën door een alternerende tussenbalk op geprofileerde consoles. Uit de monsters kunnen

we opmaken dat het eikenhout gekapt is in de herfst of de winter van 1575. Het achterhuis kent een extra tussenverdieping, met hout uit voorjaar of zomer van 1588. De enkelvoudige eiken balklaag van de zoldervloer is uit de herfst of winter van 1586. Dat betekent dat de periode tussen de verschillende bouwfasen (van het voor- en achterhuis) niet erg groot is geweest.

■ VAN ALCKMAER VOOR WONEN

Enige tijd geleden is Sint Annastraat 13 in het bezit gekomen van Van Alckmaer voor Wonen. Ik ging in gesprek met Luuk Hageman van Van Alckmaer voor Wonen, dat behalve het pand aan de Sint Annastraat veel meer monumentale panden bezit en vaak te maken heeft met restauraties.

Wat vindt Van Alckmaer belangrijk aan bouwhistorisch onderzoek en wat hebben jullie eraan?

"Voor Van Alckmaer is het rapport van het bouwhistorisch onderzoek een essentieel onderdeel van ons eigen onderzoek om te komen tot een restauratieplan. Enerzijds worden de monumentale waarden in kaart gebracht en

anderzijds geeft de rapportage inzicht in de woon- en gebruikshistorie van een monument. Dit is vaak een inspiratiebron voor het terugbrengen of accentueren van details. Niet alleen voor de eigenaar maar ook voor de eindgebruiker is het interessant de geschiedenis van een pand te kennen. Dat draagt zeker bij aan de affiniteit met het monument. Op die manier is het bouwonderzoek een leidraad bij de restauratie. Ons doel is dat een pand weer een dusdanige functie en kwaliteit krijgt dat het voor een lange termijn kan worden geëxploiteerd. Vanzelfsprekend met respect voor de monumentale waarden en kwaliteit."

Wat maakt het pand in de Sint Annastraat speciaal genoeg om het op te knappen?

"Voor Sint Annastraat 13 ging het om drie dingen: verbeteren van het comfort, een herindeling van de verdiepingen en verduurzaming. De uitgangspunten en het schetsontwerp voor de restauratie zijn besproken met de vakgroep Monumenten van de gemeente Alkmaar. Het bouwhistorisch onderzoek gaf inzicht in de nog aanwezige monumentale waarde en vormde mede de basis voor het uiteindelijke restauratieplan."

Een zwanenhalskorbeel in het halletje.

Kun je iets meer vertellen over die verduurzaming?

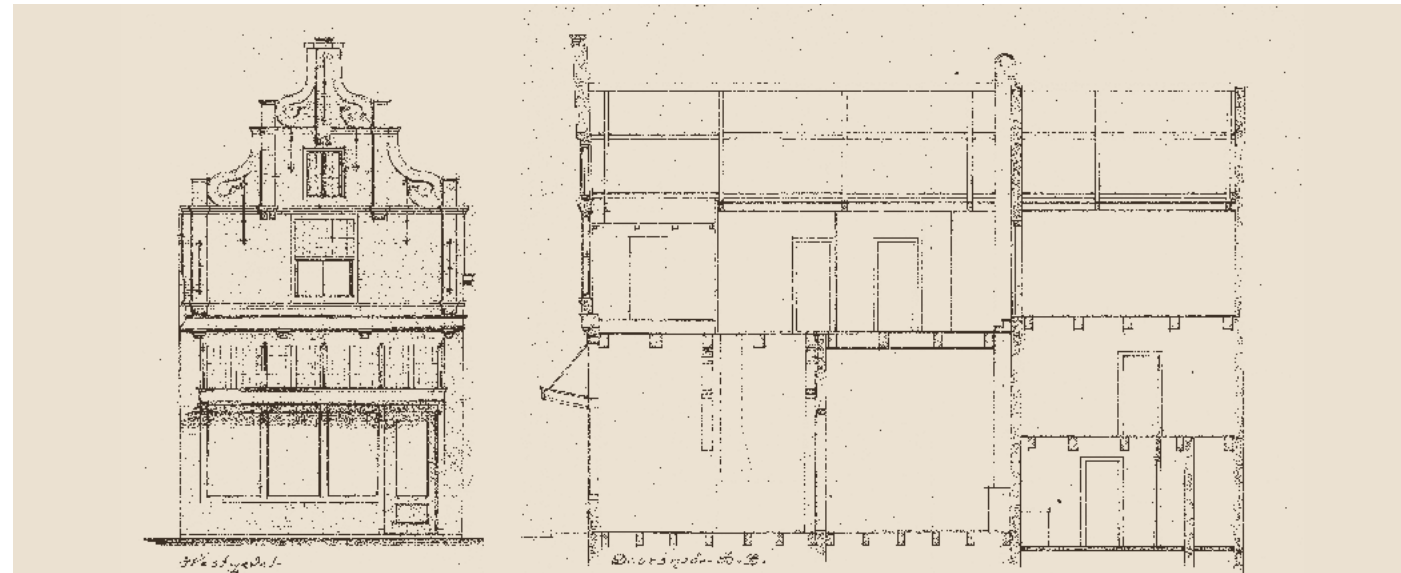
“Verduurzaming van monumenten is tegenwoordig een belangrijk aspect van een restauratie. Het beheersen van de energielasten is één van de randvoorwaarden. Gezien de beperkingen van een monument vraagt dit specifieke kennis en uiteindelijk ook een hogere investering. De raam-, gevel- en dakisolatie vraagt om maatwerk gezien de monu-

mentale elementen van het pand. Je moet bijvoorbeeld van tevoren de effecten in kaart brengen die isolatie en ventilatie zullen hebben op de vochtuishouding in een pand. Zowel technisch als financieel is het verduurzamen van monumenten geen sinecure. Van Alckmaer pleit dan ook voor een landelijke subsidieregeling op dit gebied. Een stimuleringsregeling voor energiebesparende maatregelen bij monumenten zou zeker bijdragen aan het verantwoord behoud van cultureel

erfgoed. Niet alleen uit milieuoogpunt maar ook vanwege beheersing van de woonlasten.”

Het doel van het bouwhistorisch onderzoek in de binnenstad is het vastleggen en beschrijven van de verschillende typen hoofdconstructies in huizen (houtskeletten) in verschillende bouwperiodes. In de volgende nieuwsbrief meer over de resultaten.

Odwin Ralling

Tekening van de restauratie in 1961.

Restaureren van een rijksmonument: met subsidie of lening met lage rente

Er zijn verschillende regelingen en subsidiemogelijkheden voor onderhoud en restauratie van rijksmonumenten. Zo is er de instandhoudingssubsidie, speciaal voor eigenaren van rijksmonumenten die niet bestemd zijn als woonhuis. Daarnaast zijn er, ook voor rijksmonumenten die wel als woonhuis in gebruik zijn, leningen met lage rente.

■ GRATIS RESTAURATIEWIJZER

Om een beetje wegwijs te worden in de grote hoeveelheid informatie en mogelijkheden op dit gebied, is er de Restauratiewijzer van het Nationaal Restauratiefonds. Een gratis handvat voor eigenaren van rijksmonumenten met een uitgebreid stappenplan, informatie en deskundige hulp bij restauratie en onderhoud. Ook als u van plan bent een monument te kopen, kunt u de restauratiewijzer gratis aanvragen.

■ VOORDELEN

De gratis Restauratiewijzer biedt:

- Gratis deskundige hulp bij de financiële en procedurele kant van uw restauratie.
- Speciaal ontwikkelde website met checklists en stappenplannen.
- Beoordeling van de financiële haalbaarheid van uw project; voordat u begint aan uw restauratie weet u wat uw (financiële) mogelijkheden zijn.
- En als klant van de RestauratieWijzer, kunt u tegen betaling gebruik maken van de Quick Scan (vanaf 430 euro, panden kleiner dan 500 m³) door een bouwkundig expert van de Monumentenwacht. Hiermee krijgt u snel inzicht in het nodige onderhoud en de kosten.

Kijk op www.restauratiefonds.nl en www.monumenten.nl voor meer informatie.

■ VAKGROEP MONUMENTEN

Ook de vakgroep Monumenten en Archeologie van de gemeente Alkmaar staat u graag bij in het zoeken naar bruikbare informatie over subsidies en leningen. Voor gemeentelijke monumenten en beeldbepalende panden/GM3 monumenten heeft de gemeente een eigen subsidieregeling.

Voor advies en overleg kunt u bellen met de heer A.W. Berkenpas, inspecteur/adviseur vakgroep Monumenten en Archeologie, tel 072 548 88 12. Of stuur een e-mail naar bberkenpas@alkmaar.nl

NB: Voor het jaar 2016 komt er een nieuwe subsidieregeling met eenduidige regels voor de hele gemeente Alkmaar. Hierover meer in de volgende nieuwsbrief.

Bram Berkenpas

Resten Clarissenklooster gevonden onder eethuis Molenbuurt

Op dit moment wordt de laatste hand gelegd aan de nieuwbouw ter vervanging van de markante knalrode eetgelegenheid Bodrum Kebap aan de Molenbuurt. Terwijl de eigenaar in zijn tijdelijke onderkomen aan het water zijn bedrijf voortzette, was er in oktober een mooie gelegenheid voor archeologisch onderzoek in de bouwput. Met als resultaat de resten van een Clarissenklooster dat in de zestiende eeuw op deze plek heeft gestaan.

In de bouwput aan de Molenbuurt werden al vrij snel en niet ver onder het maaiveld resten gevonden van een cementen ondervloer waarop plavuizen gelegen hebben. Opvallend was dat de ligging van de plavuizen afweek van de bouwrichting van de panden in de omgeving. De plavuizen lagen namelijk in oost-westelijke richting, een oriëntatie die past bij gebouwen met een religieuze functie. Niet lang daarna werd ook een deel van een fundering aangetroffen met opnieuw een oost-westoriëntatie.

■ CLARISSENKLOOSTER

Gezien de plek én de oost-westligging van de fundering, kan met zekerheid gezegd worden dat de gevonden resten afkomstig zijn van

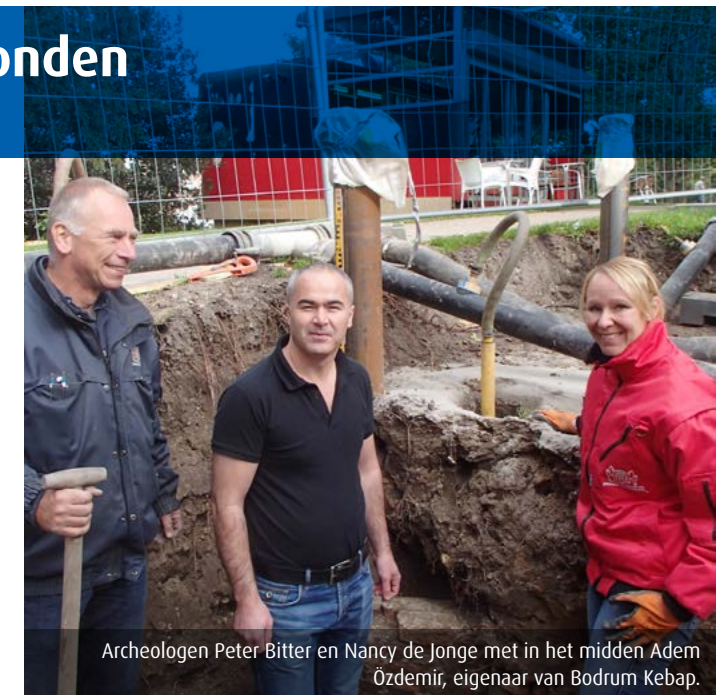

Het Clarissenklooster op de detailkaart van Alkmaar (het zogenaamde 'witte kaartje') door Jacob van Deventer, ca. 1560. Links het Clarissenklooster, aangegeven met de omschrijving 'Clarisse'. We zien ten oosten van het klooster de oude stadgracht lopen (het latere - al sinds lang - gedempte Geestwater). De Geestpoort (op de kaart aangegeven met 'porta') gaf hier toegang tot de stad. Rechtsonder is de Grote Kerk afgebeeld ('templum').

Archeologische vondsten te zien bij kerssens | de ruiter

Een expositie van archeologische vondsten uit de binnenstad van Alkmaar is te zien in het kantoor van kerssens | de ruiter architecten aan het Luttk Oudorp 81. Het architectenbureau, dat gevestigd is in het Rijksmonument de Korenschoof, werkt en werkte aan tal van projecten in de Alkmaarse binnenstad. De vondsten die gedaan zijn tijdens archeologische onderzoeken bij deze projecten, zijn te zien in deze expositie.

De vondsten worden tentoongesteld in de voormalige liftput in het pand, naar het ontwerp van de Alkmaarse kunstenaar Henk de Rover. De expositie is samengesteld in samenwerking met de vakgroep archeologie.

Archeologen Peter Bitter en Nancy de Jonge met in het midden Adem Özdemir, eigenaar van Bodrum Kebap.

het Clarissenklooster dat van 1509 tot 1572 op deze plek stond. Het klooster stond buiten de stadsvesten ter hoogte van de Geesterpoort. De Clarissenzusters waren afkomstig uit Gouda en brachten hun dagen vooral door met bidden. Ze leefden van de liefdadigheid van de Alkmaarders. Uit bronnen is bekend dat Claes Corff in 1506 een bedrag van 3600 pond heeft nagelaten voor de bouw van dit klooster. In 1509 werd de kapel gewijd.

■ VERDREVEN DOOR GEUZEN

In 1572 werden de 28 zusters uit hun klooster verdreven door de geuzen. De stenen van het kloostergebouw werden vervolgens gebruikt om de nieuwe stadswallen te versterken. Een aantal van de zusters trok naar het zuiden van Nederland. En enkele Alkmaarse zusters zochten een nieuwe woonplek in de stad.

Na de sloop van het klooster werden de nieuwe, nu nog aanwezige, vestingwerken met grote haast aangelegd. Dit was vlak voor de komst van de Spaanse troepen. De grond die vrijkwam tijdens het graven van de Vestgracht werd gebruikt om een aarden omwalling aan te leggen. De plek dus waar later ook Adem Özdemir zou neerstrijken met zijn inmiddels alom bekende eetgelegenheid.

Nancy de Jong

Wonen in een monumentale stolp

Kanaaldijk 217, gemeentelijk monument, circa 1840
"Dit is wel zo'n superplek!"

In oktober 2014 kochten Ritske van Leeuwen en Sibilla Verhagen de monumentale stolpboerderij aan de Kanaaldijk 217 in Koedijk, Alkmaar. Toen Sibilla een baan kreeg als predikante bij De Blijde Mare, besloot Ritske verder te gaan als zelfstandig consultant, zodat ze, samen met hun dochtertje Vera (5), vanuit Delft naar Alkmaar konden verhuizen. De keuze viel op deze tot de verbeelding sprekende woonboerderij, die ze, na een jaar intensief verbouwen, in de herfst van dit jaar betrokken.

"We zochten een woning van voor 1940," vertelt Ritske van Leeuwen aan zijn keukentafel in de grote verder nog bijna lege ruimte met uitzicht op het kanaal. "Deze boerderij viel op, ook vanwege de relatief lage prijs. Toen we gingen kijken, zagen we waarom. Er moest heel veel aan gebeuren. Maar ja, dit is wel zo'n superplek! Als je dit eenmaal gezien hebt, is alles wat daarna komt geen fluit meer aan."

■ KLUSSEN

Ritske en Sibilla namen zelf plaats achter de tekentafel en maakten een ontwerp voor hun droomhuis. Ritske: "We hebben de isolatie en renovatie van het dak en de zware constructieve werkzaamheden uitbesteed en het geheel casco laten opleveren. De afwerking aan de binnenkant is ons eigen werk. De keuken, de badkamer, enzovoort. Alles is nieuw, want

het was allemaal in de stijl en bouwkwiteit van de jaren zeventig van de vorige eeuw.

■ SUBSIDIE VOOR HET DAK

"Zo'n boerderij verbouwen kost veel geld. We hebben zeker gebruikgemaakt van de subsidiemogelijkheden. Zoals milieusubsidie voor het isoleren en subsidie voor het restaureren van een monument. Dat zijn geen gigantische bedragen, maar het is wel een welkome bijdrage aan het geheel. De monumentensubsidie beperkt zich uiteraard tot die onderdelen die kenmerkend zijn voor het monument. In ons geval was dat het rieten dak dat aan vervanging toe was. Voor dergelijke uitgaves kun je per jaar 30 procent van maximaal € 20.000,- aan kosten als subsidie ontvangen. Dat is dus maximaal € 6000,-. Daarnaast ontvingen we tegen een zeer laag rentepercentage een krediet via 'Alle hens aan dak', een project van de stichting

Vrienden van de stolp. Het is niet zo dat we het zonder deze tegemoetkomingen niet hadden gedaan, maar het scheelt natuurlijk wel."

Authentieke elementen in de oude stolp zijn, behalve het dak, de schouw met tegeltableau in het voorhuis en voorgevel met raamluiken. Ritske: "Wij waren niet op zoek naar een monument, maar stiekem vinden we het natuurlijk wel leuk dat we in een monument wonen!"

■ RUIMTE

Het interview vindt plaats als het gezin een maand in de woning woont. Ritske: "We vinden het heerlijk hier! De charme van het pand, de plek is fijn en de ruimte is overweldigend! Er is hier plek voor alles wat je maar kunt bedenken. We zijn nog wel een jaartje bezig met verbouwen, maar dat is geen punt. We wonen ook nu al hartstikke lekker!"

De monumentale schouw met tegeltableau

"Er moest heel veel gebeuren, maar dit is wel zo'n superplek!"

Kanaaldijk 273, Koedijk, gemeentelijk monument (eind negentiende eeuw)
"De oude eerste etagevloer is nu het plafond van de tweede"

Toen Jeff en Lorna Buter twee jaar geleden met hun drie kinderen verhuisden van het Rembrandtkwartier in Alkmaar naar de Kanaaldijk in Koedijk, kwamen zij terecht in een nog geheel in zeventiger jaren ingerichte woning. "Bewust," vertelt Lorna, "want we wilden voordat we ingrijpend gingen verbouwen, eerst ervaren hoe je hier woont en hoe het beter en fijner kan." Inmiddels is de verbouwing in volle gang en woont het gezin in een gezellig houten huisje in de tuin dat uiteindelijk hun schuur zal worden.

Na een jaar proefwonen in de stolpboerderij aan het kanaal, wisten Jeff en Lorna en hun kinderen Noam (15), Yoran (13) en Yara (11) wel wat er anders kon om straks optimaal in hun nieuwe huis te kunnen wonen. Jeff: "Architectenbureau kerssens | de ruiter maakte voor ons een tekening en vervolgens kregen we bezoek van de mensen van de vakgroep Monumenten van de gemeente. Die waren ook nieuwsgierig naar eventuele oude elementen in het huis maar daar is niet veel van teruggevonden." Lorna: "Behalve dan de goot in de voormalige koeienstal in het halletje. Die hebben we nu bewust blootgelegd en daar komt straks een glasplaat overheen."

■ VIERKANT

Jeff: "Aan onze tekening moesten we twee dingen veranderen. Zo wordt de tweede etagevloer

nu hoger aangelegd dan gepland om als het straks af is het hele vierkant van de boerderij nog te kunnen zien. Zo krijgen we een heel hoge eerste verdieping, maar het effect is wel mooi. Verder zijn twee dakramen in het rieten dak aan de voorzijde afgewezen. Dat is op zich wel jammer voor het licht en het uitzicht maar zo behoud je inderdaad wel het beeld..."

Inmiddels woont het gezin ook alweer bijna een jaar in het houten tuinhuis achter de woning en wordt dagelijks gewerkt in het grote huis. Jeff: "We hebben het geluk dat mijn vader een net gepensioneerde timmerman is. Hij doet het meeste werk. Mijn schoonvader doet ook veel en zelf zijn we ook graag in het huis aan het klussen. Naast mijn werk bij Nuon en Lorna's werk als leerkracht op de Spinaker. Maar we maken het niet te gek hoor. Het gezinsleven mag er nooit onder lijden!"

■ HERGEBRUIK

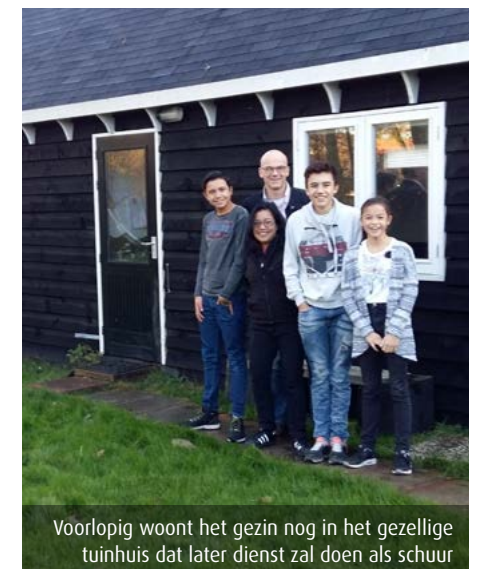
Jeff en Lorna maken er een sport van zoveel mogelijk materiaal opnieuw te gebruiken. Jeff: "Zo is de oude vloer van de eerste etage nu het plafond van de tweede etage. En de vloer van de tweede etage is gemaakt met oude sloopbalken uit Frankrijk." "Omdat het huis tegen een dijk is gebouwd, waren er allemaal verschillende niveautjes op de begane grond," vertelt Lorna, "maar die hebben we teruggebracht naar twee." Jeff: "Het casco is straks zo

goed als nieuw. Maar we zouden wel graag oude elementen willen terugbrengen in het huis." Lorna: "Daarvoor willen we heel graag binnenkort eens kijken in de gemeentelijke Monumentenloods."

Jeff: "We gingen verhuizen vanwege onze behoefte aan ruimte, die met drie tieners alleen maar groter wordt. Maar voorlopig zitten we nog wel een jaar in het tuinhuis."

Lorna: "Ja, gek eigenlijk, daar hebben we maar net allemaal een eigen plekje, maar toch vind ik het daar ook knoertgezellig!"

Judith Flapper

Voorlopig woont het gezin nog in het gezellige tuinhuis dat later dienst zal doen als schuur

Bijzondere bodemvondsten

Leer in de Langestraat

Tijdens de opgraving in de Langestraat (zie ook pagina 4 en 5) werden ook verschillende leren voorwerpen gevonden. Op de plek waar inmiddels alweer tientallen jaren schoenen werden verkocht, werden zeven eeuwen geleden dus al schoenen gemaakt. Behalve veel fragmenten van schoenen, troffen we ook een zwaardschede en een messchede aan. Maar ook een zo goed als gave foedraal voor een dolk werd opgegraven. Uit de vondsten kunnen we opmaken dat van ongeveer 1300 tot ongeveer 1400 op dit punt aan de Langestraat schoenmakers en leerlooiers hun ambachten naast elkaar beoefenden. Na zorgvuldig schoonmaakwerk, conserveren en tekenwerk kan ik u meenemen in de eerste bevindingen.

■ SCHOENEN

Opvallend is de grote hoeveelheid afsnijdsels met holronde kanten: de resultaten van het uitsnijden van schoenonderdelen. Ze zijn zowel van rundleer als kalfsleer en in mindere mate ook van geitenleer. Aan de fragmenten kunnen we zien dat hier zowel kinderschoenen als schoenen voor volwassenen gemaakt werden. De kinderschoenen hadden zogenoemde staartknopen. Een leren knoopje, met een staart die door een vetergat werd getrokken. Daarnaast zijn er schoenen gevonden die vastgemaakt werden met een leren rolknoop. Een sluiting met hetzelfde principe, alleen zonder

staart. De overige schoenen zijn uitgerust met een vetersluiting op de wreef of aan de zijkant. Wat opvalt, is dat van verschillende schoenen delen waren afgesneden. Vermoedelijk met het oog op hergebruik, ook voor de toenmalige schoenmakers blijkbaar geen onbekend begrip!

■ LEERLOOIER

Op hetzelfde terrein vonden onze archeologen allerlei sporen van een leerlooierij en het bijhorende leerafval. De gelooiden huiden werden afgewerkt door rafelranden en haarresten eraf

Schoenmaker uit de Middeleeuwen uit Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderstiftung.

Leerresten uit een looikuil; boven: schoenmakersafval; midden: een schoenzool en twee schoenfragmentjes; onder: afsnijdsels van de afwerking van gelooiden huiden.

Afsnijdsel van een speen van een koeienwier, een kinderschoen met staartknoop en een foedraal voor een dolk.

te snijden en de huiden met de voeten te pletten voordat ze met olie of vet soepel werden gemaakt. Dit verklaart de vondst van talloze reepjes leer plus vier afsnijdsels met speenen van de uiers van een koe.

■ MESSCHEDA, FOEDRAAL EN ZWAARDSCHEDA

Tussen de leren voorwerpen werd onder meer een messcheda gevonden, gemaakt van kalfsleer. Het leer verkeert in een slechte staat en helaas is alleen de voorzijde bewaard gebleven. De scheda is versierd met minuscule stempeltjes van een Franse lillie.

Ook de nog bijna complete foedraal met een lengte van 24 cm, is van kalfsleer. De foedraal is gemaakt voor een dolk en heeft aan de zijkant een extra vakje voor een mesje. De foedraal, die overigens niet versierd is, is de eerste foedraal binnen onze collectie.

Van een zwaardscheda, eveneens van kalfsleer, zijn fragmenten gevonden. Ook deze had geen versieringen. De zijkant van de zwaardscheda is afgesneden, waarschijnlijk door het verkeerd insteken van het zwaard. De eigenlijke zwaardscheda heeft bestaan uit twee dunne houten latjes, waarover het leer werd strak getrokken.

Karin Beemster

Wordt vervolgd!

Colofon

Deze nieuwsbrief is een gratis uitgave van de gemeentelijke vakgroep Monumenten & Archeologie. **Afbeeldingen:** uit eigen collectie i.s.m. Regionaal Archief Alkmaar en Joop Elsinga. **Opmaak & vormgeving:** stip180.nl **Druk:** Dékavé, Alkmaar. **Eindredactie en interviews:** Judith Flapper, Allesinbalans.nu **Gratis abonnement:** monumenten@alkmaar.nl (papier versie) of alkmaar.nl op pagina monumenten en archeologie. (digitale versie).

Informatie Archeologie: Archeologisch Centrum, in Centrum voor Kunst en Erfgoed, Bergerweg 1, 1815 AC Alkmaar, archeologischcentrum@alkmaar.nl, 072 850 84 40.

Informatie monumentenzorg: Gemeente Alkmaar, Postbus 53, 1800 BC Alkmaar, monumenten@alkmaar.nl

Monumentenadviseurs: dhr. A.W. Berkenpas 072 548 88 12; dhr. H. Krabbendam 072 548 88 14.

Monumentenloods: 06 113 26 174. Bouwhistorie: Mw. C. Roozendaal 072 548 88 16. www.alkmaar.nl

gemeente ALKMAAR

f Erfgoed Alkmaar